

УДК 341.3

DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-2.8>

Д. Е. Богатов, студент IV курсу факультету прокуратури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

І. С. Мелешев, студент IV курсу факультету прокуратури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. С. Приходько, студентка IV курсу факультету прокуратури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ПІДТРИМЦІ МИРУ ТА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В АСПЕКТІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВІЙСЬКОВОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

Наукова стаття присвячена досить актуальній темі, а саме ролі Європейського Союзу в підтримці миру та міжнародної безпеки. Однак, автори досліджують вказану тему у взаємозв'язку із повномасштабним військовим вторгненням Російської Федерації на територію України, що надає роботі більшої наочності.

Автори в роботі стверджують, що навіть Європейське співтовариство вугілля і сталі було створено не лише для розвитку економіки держав-членів, а й для встановлення контролю над видобутком вугілля та виробництвом сталі (останні необхідні для виробництва зброї), щоб запобігти виникненню нової війни в Європі. У праці також вказується на установчі договори Європейського Союзу, а окремі з них аналізуються з точки зору наявності положень щодо підтримання миру та міжнародної безпеки. Центральне місце серед них займає Договір про Європейський Союз, а саме його преамбула, та ст.ст. 3, 27, 42 та 43. Приміром, в ст. 3 Договору про ЄС вказується на те, що складовою мети Європейського Союзу є підтримання миру, а в ст.ст. 27, 42, 43 та деяких інших вказується на механізми, які наявні в ЄС для підтримання миру. Вони включають в себе військові засоби, охоплюють спільні операції з роззброєння, гуманітарні та рятувальні операції ...місії збройних сил з урегулювання кризових ситуацій, зокрема встановлення миру та пост-конфліктна стабілізація.

Після аналізу положень установчих договорів, які стосуються підтримання миру та міжнародної безпеки, автори переходять до дослідження діяльності Європейського Союзу в аспекті повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації на територію України. В науковій статті зазначається, що підтримка ЄС України є безпрецедентною і вона включає в себе накладення секторальних та персональних санкцій, надання фінансової та гуманітарної допомоги, підтримку українських біженців тощо. Автори наводять конкретні приклади вказаної діяльності (санкцій, фінансової та гуманітарної підтримки), що сприяє кращому розумінню викладеного матеріалу.

Окрім зазначеного, у науковій статті зазначається, що Європейський Союз на даний час обмежений у своїй діяльності щодо підтримки України, адже він, фактично, нездатний застосувати військові засоби для встановлення миру на території держави, яка не є членом Союзу. Це в значній мірі пояснюється положеннями Статуту ООН, в якому визначений порядок застосування збройних сил для підтримання миру та міжнародної безпеки, що здійснюється за рішенням Ради Безпеки, постійним членом якої є Російська Федерація.

Зрештою, автори наукової статті зазначають, що Європейський Союз з огляду на все перераховане відіграє важливу роль в підтриманні миру та міжнародної безпеки, хоча й певною мірою обмежений у виборі способів підтримки.

Ключові слова: Європейський Союз, мир, міжнародна безпека, санкції, Договір про Європейський Союз, Рада Безпеки, повномасштабне військове вторгнення.

D. E. Bohatov, I. S. Mielieshev, V. S. Prykhodko. The role of the European Union in supporting peace and international security in the aspect of the full-scale military invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine

The scientific article is devoted to a actual topic, namely the role of the European Union in maintaining peace and international security. However, the authors investigate the specified topic in relation to the full-scale military invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine, which gives the work greater visibility.

The authors claim that even the European Coal and Steel Community was created not only to develop the economies of the member states, but also to establish control over coal mining and steel production (the latter necessary for the production of weapons) to prevent a new war in Europe. The work also points to the founding treaties of the European Union, and some of them are analyzed from the point of view of the presence of provisions on maintaining peace and international security. The central place among them is occupied by the Treaty on the European Union, namely its preamble, and Art. 3, 27, 42 and 43. For example, in Art. 3 of the Treaty on the European Union indicates that a component of the goal of the European Union is to maintain peace, and in Art. 27, 42, 43 and some others indicate the mechanisms available in the EU to maintain peace. They include military assets, cover joint disarmament operations, humanitarian and rescue operations ... crisis management missions of the armed forces, including peace-making and post-conflict stabilization.

After analyzing the provisions of the founding treaties, which concern the maintenance of peace and international security, the authors proceed to the study of the activities of the European Union in the aspect of the full-scale military invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine. The scientific article notes that the EU's support for Ukraine is unprecedented and includes the imposition of sectoral and personal sanctions, the provision of financial and humanitarian aid, support for Ukrainian refugees, etc. The authors provide specific examples of the specified activity (sanctions, financial and humanitarian support), which contributes to a better understanding of the presented material.

In addition to the above, the scientific article states that the European Union is currently limited in its activities to support Ukraine, because it is, in fact, unable to use military means to establish peace on the territory of a non-member state of the Union. This is largely explained by the provisions of the UN Charter, which defines the procedure for the use of armed forces to maintain peace and international security, which is carried out by decision of the Security Council, of which the Russian Federation is a permanent member.

In the end, the authors of the scientific article note that the European Union, considering all of the above, plays an important role in maintaining peace and international security, although to some extent it is limited in the choice of methods of support.

Key words: European Union, peace, international security, sanctions, Treaty on European Union, Security Council, full-scale military invasion.

Постановка проблеми. Збройні конфлікти міжнародного та неміжнародного характеру виникали повсякчас протягом всієї історії людства. Причини відповідних конфліктів були і залишаються досить різноманітними (протистояння за територію та ресурси, династичні конфлікти тощо), однак об'єднують усі ці події – наслідки. Останні полягають у сотнях, тисячах або й мільйонах вбитих та поранених, у руйнуванні чи пошкодженні житлової інфраструктури, пилондруванні культурної спадщини та людському горі. Для того, щоб запобігти цим негативним результатам збройних конфліктів створюються міжнародні організації (Ліга Націй, Організація Об'єднаних Націй) та організації регіонального характеру. Однак, як показують реалії сьогодення, окремі з них є, фактично, бездіяльними та неспроможними зупинити повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації на територію України. На наше переконання, в цьому аспекті мова може йти й про ООН, адже порядок ухвалення рішень в Раді Безпеки унеможливує рішучі та прогресивні кроки для зупинення збройної агресії. У зв'язку із вищезазначеним все більшого значення набувають об'єднання, головна мета діяльності яких на пряму не пов'язана із забезпеченням миру та безпеки, в тому числі й Європейський Союз, який шляхом накладення персональних та секторальних санкцій, а також наданням різноманітної фінансової та гуманітарної допомоги Україні й т.п. сприяє наближенню миру.

Актуальність обраної теми знаходиться поза сумнівом, оскільки, починаючи з 24 лютого 2022 року, триває повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації на територію України. Протягом цього часу Європейський Союз проводить та продовжує проводити діяльність з підтримання миру та міжнародної безпеки, а тому дослідження правових основ та меж відповідної діяльності є необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на те, що Європейський Союз це, перш за все, союз економічний, а повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації на територію України розпочалося порівняно нещодавно, обрана тема є мало дослідженою в науковій літературі. Однак, вона була частково опрацьована в працях таких науковців як: М. Гребенюк, Г.М. Заворітня, С.І. Мітряєва, В. Могилевська, О.О. Новікова, О. Пошедін, В.В. Руда, І.Я. Тодоров, О. Шаров, О. Юхимюк та декі інші.

Мета статті. Метою цієї наукової статті є повне та всебічне дослідження ролі Європейського Союзу в підтримці миру та міжнародної безпеки в аспекті повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації на територію України. Вказана мета буде реалізована шляхом аналізу правових основ діяльності ЄС; тих заходів, які вживалися в межах відповідного Союзу на підтримку України, починаючи з 24 лютого 2022 року; визначення меж допомоги Україні.

Виклад основного матеріалу. Для початку необхідно зрозуміти місце Європейського Союзу в міжнародному праві, а також мету його створення, адже це дозволить зрозуміти правову природу цього унікального утворення. Як слушно стверджує А. В. Верещака, європейська інтеграція налічує не один десяток років, протягом яких здійснювався пошук оптимального шляху розвитку і становлення єдиної Європи. Утворення Європейського співтовариства вугілля і сталі (ЄСВС) в 1951 р. було однією із перших спроб організації майбутнього Європейського Союзу [1, с. 40]. Однак, для чого необхідно було створювати відповідне Співтовариство? Думки науковців з цього приводу дещо різняться, окремі вказують на просте бажання підтримати національні економіки, які були ослаблені після Другої світової війни, а інші, поряд із зазначеним, наполягають ще й на прагненні взяти під контроль основні галузі, що задіяні при виробництві зброї, щоб не допустити подальшої гонки озброєнь та початку ще однієї війни в Європі. На нашу думку, остання позиція є більш обґрунтованою, адже вона повніше враховує історичний період, в якому відбувалися означені події. Тож, прообраз ЄС був створений в певній мірі для підтримання миру та міжнародної безпеки шляхом встановлення контролю над видобутком вугілля та виробництвом сталі.

В подальшому (у 1957 році) було засновано також Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) та Європейське співтовариство з атомної енергії. Після вказаних подій створення єдиної Європи було пов'язане із прийняттям таких договорів: Договір про заснування ЄС (Маастрихтський договір) від 27 лютого 1992 р., Амстердамський договір від 2 жовтня 1997 р., Ніццький договір від 26 лютого 2001 р.,

Лісабонський договір від 13 грудня 2007 р. Саме в цих актах розкривається сутність та правова природа Європейського Союзу, його мета, принципи, цінності тощо. Видається доцільним проаналізувати їх, адже вони в значній мірі пов'язані із забезпеченням миру та міжнародної безпеки.

Відповідно до Преамбули консолідованої версії Договору про Європейський Союз, сторони відповідного договору вирішили створити Європейський Союз з непохитним прагненням реалізовувати спільну зовнішню та безпекову політику, включаючи поступове формування спільної оборонної політики, що, можливо, приведе до спільної оборони згідно з положеннями статті 42, і таким чином зміцнювати європейську самобутність та незалежність заради миру, безпеки та прогресу в Європі та в усьому світі [2, с. 16]. Особливої уваги заслуговує мета Союзу, якою, згідно з ч. 1 ст. 3 вказаного Договору, є підтримання миру, своїх цінностей та добробуту своїх народів. Крім того, в ч. 5 ст. 3 Договору про Європейський союз зазначається, що Союз підтримує мир, безпеку та сталий розвиток планети, солідарність та взаємну повагу народів... [2, с. 17].

Доцільно також звернути увагу на п. с ч. 2 ст. 27 досліджуваного Договору, відповідно до якого Союз визначає та здійснює спільну політику та заходи й працює заради досягнення високого рівня співпраці в усіх сферах міжнародних відносин для того, щоб: оберігати мир, запобігати конфліктам і зміцнювати міжнародну безпеку згідно з цілями та принципами Статуту Організації Об'єднаних Націй, з принципами Гельсінкського Заключного Акту та цілями Паризької Хартії, включаючи такі, що стосуються зовнішніх кордонів [2, с. 28-29]. Більш конкретні положення стосовно вказаного містяться в секції 2 консолідованої версії Договору про Європейський Союз, де в ст. 42 зазначається, що Союз може використовувати цивільні та військові засоби у місіях поза межами Союзу, щоб підтримувати мир, запобігати конфліктам та зміцнювати міжнародну безпеку згідно з принципами Статуту Організації Об'єднаних Націй. При цьому, в ч. 1 ст. 43 вказаного Договору міститься положення відповідно до якого, зазначені в частині 1 статті 42 місії, для виконання яких Союз може використовувати цивільні та військові засоби, охоплюють спільні операції з роззброєння, гуманітарні та рятувальні операції, надання консультацій та допомоги у військових справах, місії запобігання конфліктам і миротворчі, місії збройних сил з урегулювання кризових ситуацій, зокрема встановлення миру та пост-конфліктна стабілізація [2, с. 38-39].

Аналізуючи вищезазначені положення можна дійти висновку, що забезпечення миру та міжнародної безпеки є одним із завдань Європейського Союзу. При цьому в установчих документах мова йде не лише про мир та безпеку на територіях держав-членів ЄС, а про них загалом, у всьому світі. Тож і Україна, на території якої відбувається збройний конфлікт міжнародного характеру (неоголошена війна) має право на отримання підтримки від Європейського Союзу, адже в установчих документах останнього зазначається, що його діяльність направлена зокрема й на підтримання миру та безпеки.

Однак, не лише через вищезазначене ЄС підтримує Україну у її боротьбі проти агресора, важливе значення також мають цінності, які захищає український народ. Як зазначає О. Юхимюк у своїй науковій статті, особливої уваги заслуговує зміст статті 2 Договору про Європейський Союз 1992 року, в якому визначилася основа формування європейської спільноти – «Союз засновується на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права і поваги до прав людини, включно з правами осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де домінують плюралізм, недискримінація, терпимість, справедливість, солідарність і рівність між жінками і чоловіками» [3, с. 55]. Саме вказані цінності й захищає український народ у протистоянні проти збройного агресора, який намагається їх позбавити. Тож, зважаючи на те, що Україна захищає свою незалежність, територіальну цілісність та суверенітет, а український народ – свободу та демократію, ЄС вживає конкретних заходів для підтримки України в збройному конфлікті з метою встановлення миру та міжнародної безпеки.

У результаті аналізу вищезазначених договорів та правових норм виникає закономірне питання: «Яку діяльність здійснює Європейський Союз для підтримки України в протистоянні повномасштабному вторгненню Російської Федерації?». Вказане питання в умовах сьогодення, фактично, стосується й більш загального: «Яку роль відіграє Європейський Союз в підтримці миру та міжнародної безпеки?». Для зручності та кращого розуміння подальшого матеріалу, він буде умовно поділений на дві частини. Перша стосуватиметься санкційної політики Європейського Союзу, а друга – іншої підтримки (фінансової, гуманітарної тощо).

Загалом, можна виокремити чотири великі групи санкцій, які застосовують у практиці міжнародних відносин: 1) дипломатичні санкції – відкликання (висилання) посла або припинення переговорів; 2) фінансові санкції – припинення надання фінансової допомоги, заборона або ускладнення надання міжнародних кредитів, замороження фінансових активів; 3) торговельні санкції – обмеження експорту та імпорту, торговельне ембарго та 4) «розумні» (індивідуальні) санкції – замороження активів або заборона на пересування (в'їзд) щодо окремих компаній або осіб [4, с. 167]. Як відомо, Європейський Союз схвалює не кожен санкційний акт окремо, а певну їх кількість разом, їх сукупність отримала назву «пакет санкцій». Станом на 24.08.2022 року ЄС затвердив сім пакетів санкцій проти Російської Федерації загалом, та проти окремих фізичних та юридичних осіб зокрема.

Оскільки повномасштабному військовому вторгненню Російської Федерації на територію України передувало визнання незалежності т.зв. «ЛНР» та «ДНР», що за міжнародним правом є протиправними діями, то перший пакет санкцій був накладений саме за ці рішення керівництва Російської Федерації. Євросоюз ввів санкції проти 351 депутата Держдуми, що проголосували 15 лютого 2022 року за

підтримку звернення до президента Путіна з проханням визнати ДНР і ЛНР, проти 27 фізичних і юридичних осіб, які «зіграли роль у підриві або загрозі територіальній цілісності, суверенітету та незалежності України», а також заборонив фінансування російського уряду та ЦБ, а на ДНР і ЛНР були накладені торгові та інвестиційні санкції [5].

Усі наступні пакети санкцій були затверджені за повномасштабне військове вторгнення держави-агресора (Російської Федерації) на територію України. Вони включають в себе, зокрема, санкції проти деяких російських банків та відключення їх від системи SWIFT, обмеження на експорт окремої продукції (товарів і технологій, призначених для використання в авіації чи космічній індустрії, технологій для нафтоперероблення), заборона на імпорт вугілля, заборона російським суднам і операторам заходити до портів країн ЄС, поступова заборона на купівлю сирої нафти та деяких нафтопродуктів із Росії тощо. Звісно, це далеко не повний перелік санкцій, які були запроваджені проти Російської Федерації, однак для досягнення мети цієї наукової статті перерахування усіх санкцій є недоцільним, адже крім вищенаведених було затверджено ще низку як секторальних, так і персональних санкцій.

Роль ЄС в забезпеченні миру та безпеки не обмежується лише накладенням санкцій для того, щоб зменшити економічні можливості Російської Федерації для ведення збройного конфлікту. Європейський Союз також підтримує Україну шляхом надання макрофінансової допомоги. Так, ЄС уже виділив для України 1 млрд євро, як зазначає Д.А. Шмигаль, це частина великого пакету підтримки України в подоланні фінансових наслідків війни на загальну суму 9 млрд євро [6]. Окремо варто зазначити про гуманітарну допомогу, яку надає Європейський Союз Україні. З цього приводу Андреас Папаконстантину зазначає, що починаючи з лютого ЄС надав Україні понад 230 мільйонів євро гуманітарної допомоги та понад 30 тис. тонн негрошової допомоги [7].

Крім всього вищенаведеного, необхідно зазначити й про те, що значна кількість українців (у переважній більшості жінки, діти та особи похилого віку) були вимушені залишити свої домівки та виїхати закордон, в тому числі до країн ЄС, де вони отримали необхідну допомогу. На перший погляд може здатися, що це не пов'язане із міжнародною безпекою, однак, на наше переконання, останню потрібно розуміти в більш широкому сенсі, адже вона включає й економічну безпеку. Крім того, не варто забувати, що ці особи могли загинути, якби залишилися проживати у своїх помешканнях.

Безумовно, уся підтримка, яка надавалася та продовжує надаватися Європейським Союзом Україні, має важливе значення, однак, може виникнути питання, чому не задіяна ст. 42, 43 Договору про Європейський Союз? Як уже вказувалося раніше, ЄС може використовувати військові засоби на території інших держав для підтримання миру та безпеки. Втім, як відомо, цього досі на території України зроблено не було. Пояснюється це тим, що проведення відповідних дій має бути узгоджене із Статутом ООН. При цьому, згідно зі ст. 39 зазначеного міжнародного договору, Рада Безпеки визначає існування будь-якої загрози миру, будь-якого порушення миру чи акту агресії та робить рекомендації або вирішує про те, які заходи слід вжити відповідно до статей 41 і 42 для підтримки або відновлення міжнародного миру та безпеки [8]. Таким чином, питання застосування збройних засобів належить, в першу чергу, до юрисдикції Ради Безпеки, постійним членом якої є Російська Федерація, що, фактично, унеможлиблює на даному етапі застосування заходів безпеки на території України, що і є межами допомоги, яку здатен надати Європейський Союз.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, Європейський Союз, незважаючи на те, що початково створений переважно для економічного розвитку та благополуччя народів держав-членів, відіграє важливу роль в підтримці миру та міжнародної безпеки. Це можна прослідкувати й на прикладі тієї підтримки, що він надає Україні під час збройного конфлікту із Російською Федерацією, яка здійснила неспровоковану повномасштабну збройну агресію. Так, ЄС, будучи вірним своїм цінностям, підтримує державу, яка також в них вірить та захищає, натомість накладає санкції на державу, яка намагається позбавити український народ свободи та демократії. Безумовно, Європейський Союз надає Україні безпрецедентну підтримку, однак його діяльність обмежена не лише фінансовими можливостями, а й Статутом ООН, в якому визначений порядок застосування заходів для підтримання миру та безпеки (із застосуванням збройних сил в тому числі). Зважаючи на те, що збройний конфлікт між Україною та Російською Федерацією все ще триває, подальші розвідки в цьому напрямку є необхідними та перспективними, адже в ході цього протистояння розкривається роль Європейського Союзу в підтримці миру та міжнародної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Верещака А. В. Утворення Європейського співтовариства вугілля і сталі. *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2021»* : Матеріали XXII Всеукраїнської наукової конференції молодих учених. Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2021. С. 40-42.
2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/с 83/01). *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 30.3.2010. С 83/1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/40/f450346n12.pdf> (дата звернення: 24.08.2022 р.).
3. Юхимюк О. Еволюція системи загальних принципів права Європейського Союзу. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1 (7). С. 53-57.

4. Шаров О. Економіка ЄС: санкцій проти Росії та їхній зворотний вплив. *Журнал європейської економіки*. 2015. Том 14 (№ 2). С. 166-182.

5. EU adopts package of sanctions in response to Russian recognition of the non-government controlled areas of the Donetsk and Luhansk oblasts of Ukraine and sending of troops into the region. Council of the EU. Press release. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/23/russian-recognition-of-the-non-government-controlled-areas-of-the-donetsk-and-luhansk-oblasts-of-ukraine-as-independent-entities-eu-adopts-package-of-sanctions/> (дата звернення: 24.08.2022 р.).

6. ЄС направив Україні мільярд євро макрофінансової допомоги. Слово і діло – аналітичний портал. 01.08.2022 р. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/08/01/novyna/finansy/yes-napravyv-ukrayini-milyard-yevro-makrofinansovoyi-dopomohy> (дата звернення: 24.08.2022 р.).

7. Папаконстантину А. Підтримка тим, хто надихає світ: як ЄС допомагає українцям. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2022/05/20/7139777/> (дата звернення: 24.08.2022 р.).

8. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду: міжнародний документ від 26.06.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 24.08.2022 р.).